

Ємельянова К.С.

*викладач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет (Одеса)
E-mail: kalya1984e@mail.ru*

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Анотація. В статті обґрунтовується поняття сталого туризму, а також аналізується проблема його розвитку в Україні.

Ключові слова: масовий туризм, альтернативний туризм, екотуризм, сільський зелений туризм, сталий туризм.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасній світовій економіці туризм набув масового характеру. Більшість країн розглядають його перспективним засобом поповнення валютних резервів.

За оцінками спеціалістів ВТО, к 2020 р. туристичні потоки значно збільшаться і досягнуть близько 1,5 млрд. чол., здебільшого за рахунок громадян Індії та Китаю, а також завдяки зростанню кількості представників середнього класу в країнах, що розвиваються [1].

Однак з іншого боку, туризм як соціально-економічний феномен, несе в собі і негативні наслідки, до яких відносять забруднення навколишнього середовища, погіршення екосистеми приймаючої території, збільшення конфліктів між туристами і місцевим населенням тощо. Так, в 2009 р. по відношенню до 2008 р. кількість забруднюючих речовин, спричинених діяльністю підприємств транспорту, зросла майже на 89% [2].

Економічні негативні наслідки значного зростання туризму проявляються, здебільшого на території приймаючої країни. До таких наслідків, на думку автора, слід віднести виникнення інфляційних процесів в разі значних надходжень іноземної валюти, зростання залежності від них та, як наслідок, збільшення кризових явищ, диспропорційність розвитку економіки тощо. Тому завданням кожної країни повинно бути вмiле поєднання стратегій заохочення туристичних потоків разом із ефективним використанням отриманих від туризму ресурсів. Саме такою концепцією стала ідея сталого розвитку, розроблена в 80-х рр. ХХ ст. Однак, не зважаючи на її актуальність, в нашій країні дана концепція є недостатньо використовуваною, відсутні обґрунтовані етапи її запровадження, особливо в туристичній сфері.

Аналіз і огляд останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що найбільш детальний аналіз концепція сталого розвитку і, зокрема, сталого туризму, набула здебільшого в роботах іноземних фахівців. Вітчизняні дослідники приділяють недостатню увагу моделі сталого туризму. Так, провідні фахівці в сфері туризму В. К. Бабарицька, О. Ю. Малиновська, В. Г. Бистров, А. Ю. Александрова зосереджуються на екотуризмі та на сільському зеленому туризмі [3-5]. Лише нещодавні наукові роботи розглядають сталий туризм як нову та перспективну форму

туризму [6-8]. Не зважаючи на стрімке розповсюдження концепції сталого розвитку в усіх галузях економіки, в Україні нерідко поняття сталості туризму ототожнюється з екотуризмом. Крім того, відсутній механізм запровадження концепції сталого туризму в нашій країні.

Метою даного дослідження є визначення поняття «сталий туризм» і засобів його запровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В ХХ ст. вважалося, що розвиток туризму і охорона навколишнього середовища є взаємовиключними поняттями. Однак сучасна наука дійшла висновку, що лише за умови тісної співпраці, дотримання інтересів в обох секторах можливо досягти загального добробуту, соціальної, екологічної та економічної рівноваги. Крім того, розповсюдженню нової концепції значною мірою посприяли криза капіталістичної системи, розбалансування ринкових механізмів, неможливість прийняття моделі рівноваги Вальраса в якості апріорної, перехід ідеології від мети отримання прибутку за будь-яких умов до морально-етичних цінностей та норм, від споживачів до стейкхолдерів. Теорія нелінійних коливань, біфуркації, асиметричності інформації та сталого розвитку виступили саме тими теоретичними концепціями, створеними з метою регулювання сучасних процесів.

Концепція сталого туризму заснована на ідеї сталого розвитку, вперше визначення якого було застосовано в 1987 р. в доповіді Брундтланда і визначалося як розвиток, що задовольняє потреби теперішнього покоління, не ставлячи під загрозу можливість майбутнього покоління задовольняти власні потреби. Тобто, основною метою сталого розвитку є поєднання інтересів теперішнього та майбутнього поколінь, досягти чого можливо лише за умови відповідального ставлення до всіх процесів в суспільстві. Згодом світова спільнота остаточно зрозуміла необхідність детального вивчення і запровадження моделі сталого розвитку. Так, в 1995 р. ВТО, ЮНЕСКО, Європейська Комісія і Програма ООН з навколишнього середовища (PUNE) розробили Хартію сталого туризму, яка стала ще одним підтвердженням бажання провідних країн світу перейти до якісно-нової суспільно-економічної моделі.

Головною перевагою сталого розвитку є об'єднання трьох ланок — екологічної, соціальної та економічної, можливість задовольняти потреби за умови збереження рівноваги між вищезазначеними сферами.

Сьогодні термін «сталий розвиток» в промислово-розвинутих країнах є модним напрямом міждисциплінарних досліджень, навчальною дисципліною. Однак найбільшою проблемою подальшого реального

впровадження цієї концепції є те, що вона заснована на новому засобі мислення, який базується не лише на отриманні прибутку в короткостроковому періоді, але і на забезпеченості майбутнім всієї планети. Саме зміни в мисленні повинні стати поштовхом до розповсюдження теорії сталого розвитку серед усіх споживачів туристичного продукту.

Сталий туризм є однією із складових концепції сталого розвитку і ідеалом, який держави повинні досягти, адже він сприятиме створенню робочих місць в депресивних регіонах, забезпеченню виконання прав людини і громадянина. Сталий туризм є альтернативною формою масовому туризму, або формою альтернативного туризму.

Екологічний туризм (екотуризм) є напрямом концепції сталого туризму, який використовується, здебільшого в вітчизняній літературі. Хоча, поняття сталого туризму і екотуризму часто ототожнюють, проте існує тонка межа між обома поняттями, адже екотуризм є більш вузьким поняттям ніж сталий туризм і може використовуватись як засіб досягнення останнього.

Існує багато визначень екотуризму, найголовніші з яких можуть бути класифіковані в п'ять груп, а саме:

1) екотуризм — це поїздка до недоторканих цивілізацією місць, головна особливість якого — не змінювати цілісність екосистеми. Дане визначення застосовується Спілкою екотуризму США.

2) Екотуризм — це будь-яка туристична подорож, яка заснована на природній екологічній привабливості країни.

3) Екотуризм — це туризм, що містить у собі отримання освіти та інформації про охорону навколишнього

середовища, всі елементи базуються на екологічно сталих принципах.

4) Екотуризм — це подорожі до унікальних місць світу з унікальними цілями вивчення рослин, тварин, екосистем тощо.

5) Екотуризм — це туризм, що сприяє зберегання позитивних синергетичних зв'язків між туризмом, біорізномаяттям та місцевим населенням при державному регулюванні.

Крім екотуризму, в Україні розповсюджуються програми з розвитку сільського зеленого туризму. В Законі України «Про сільський та сільський зелений туризм» застосовано наступне визначення сільського зеленого туризму — «це відпочинковий від сільського туризму, пов'язаний з перебуванням туристів у власному житловому будинку сільського господаря, окремому (гостевому) будинку або на території особистого (селянського) господарства» [9].

Тобто, сільський зелений туризм являє собою відпочинок в селі, користування продуктами природи тощо. На думку автора, даний вид туризму є ще більш вузьким поняттям екотуризму, адже він, здебільшого не передбачає отримання інформації про екосистему, а також відвідування недоторканих цивілізацією місць. Сільський зелений туризм — це програма, створена спеціально задля розвитку сільської місцевості, що з успіхом використовується в Західній Україні, зокрема в Карпатському регіоні.

Таким чином, логічна модель співіснування понять сталого, екологічного та сільського зеленого туризму може бути зображена на рис. 1.

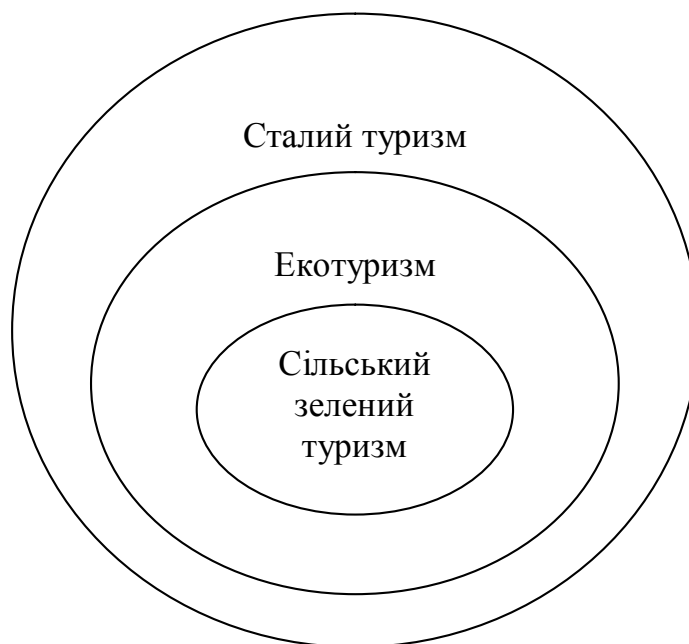

Рис. 1. Співвідношення понять сталий, екологічний та сільський зелений туризм

Слід зазначити, що в Україні концепція сталого туризму не використовується. В законі «Про туризм» навіть не зазначений такий вид туризму. На сьогоднішній момент можна говорити лише про деякі аспекти запровадження екотуризму та сільського зеленого туризму. Так, зокрема, програми «Блакитний прапор», «Зелена садиба», розробка законів щодо питної води та систем її очищення, побутових відходів, функціонування таких громадських організацій як «Жива планета», «Біотика-Південь» є яскравим твердженням останнього. Крім того, участь України в системах екологічної якості ISO 14024, Глобальній Системі Екологічного Маркування, міжнародній програмі GENECIS позитивно впливають на розвиток деяких аспектів сільського зеленого та екологічного туризму в країні.

Однак в сфері сільського зеленого і екотуризму відсутня система бізнесу як такого, туристичні напрямки в цьому розрізі організуються туристами здебільшого на самодіяльній основі. Так, згідно з даними Управління культури і туризму, в Одеській області діють лише три офіційних громадських організації, що надають послуги з екотуризму, та три організації, які опікуються питаннями розвитку сільського зеленого туризму. Хоча слід зазначити, що загальна кількість садиб, що надають послуги з сільського зеленого туризму, складає приблизно 2000. Про це свідчить і скорочення загальної кількості за 9 міс. 2010 р. в'їзного організованого туризму в Україну на 16% [10].

Тому для подальшого розвитку альтернативних форм туризму, зокрема екологічного та сільського зеленого, в Україні необхідні не лише консолідація законодавчих актів в галузі екології та сталого розвитку, але і соціально-економічні передумови, розвиток місцевих ініціатив, підтримка з боку державних і місцевих органів влади.

Таким чином, говорити про впровадження концепції сталого туризму в Україні ще зарано, однак саме вона повинна стати пріоритетним напрямом розвитку нашої держави. Крім того, досягнення моделі сталого туризму повинно бути безперервним процесом, який потребує моніторингу та уваги з боку владних структур, а також збільшення інформованості населення.

Філософія сталого туризму повинна базуватися, перш за все, на можливостях приймаючої сторони, на її культурних традиціях та звичаях. Туристи повинні сприймати себе, перш за все, як гостей, а не споживачів. Однак з іншого боку, місцеве населення має відчувати себе привітними господарями, бути готовими до крос-культурного діалогу.

Україна повинна усвідомлювати необхідність досягнення моделі сталого розвитку, інакше поступово збільшення сучасних тенденцій призведе або до збільшення закритих чи обмежених для відвідування туристичних місць, або до повного знищення останніх. Так, згідно з даними Держкомстату України, з 1990 р. по 2009 р. кількість заповідників та національних природних парків зросла майже вдвічі, з 21 до 43, а їх загальна площа — з 407 тис. га до 1225, 7 тис. га [11].

Зокрема проблема досягнення сталого туризму є актуальною для Одеського регіону, адже згідно з постановою Кабінету Міністрів України м. Одеса, селища Затока і Сергіївка, села Косівка, Курортне, Миколаївка, Попаздра і Приморське Білгород-Дністровського району, селища Гвардійське і Ліски та села Вапнярка, Крижанівка, Нова Дофінівка і Сичавка Комінтернівського району, села Грибівка, Дальник, Кароліно-Бугаз, Санжійка і Іллічівка Овідіопольського району, села Лебедівка, Приморське і Тузли Татарбунарського району віднесені до курортних [12]. Виступаючи в якості приймаючої туристичної території, Україна відчуває на собі всі негативні ефекти масового туризму, зазначені вище.

Концепція сталого розвитку туризму в Україні повинна базуватися на наступних принципах:

- 1) важливість сталого туризму заради збереження фундаментальних цінностей для сучасного і майбутнього поколінь;
- 2) прозорість, тобто туристичні процедури, туристична інформація повинні бути абсолютно відкритими для туристів;
- 3) співпраця з місцевим населенням та владою;
- 4) повага індивідуальності, культури та природи приймаючої місцевості;
- 5) відповідальність з боку всіх учасників туристичного ринку;
- 6) стимулювання розвитку сільського, зеленого туризму як провідних ланок сталого туризму;
- 7) розповсюдження інформації серед населення про їх права та обов'язки в сфері туризму;
- 8) консолідування законодавчих актів в сфері сталого розвитку в єдиний документ;
- 9) здійснення державної підтримки соціально відповідальних туристичних підприємств;
- 10) моніторинг та відстеження можливих негативних наслідків туризму;
- 11) Інвестиційне стимулювання грошових ресурсів до туристичної сфери;
- 12) дотримання морально-етичних норм в туристичній діяльності.

Висновки. Туризм стає провідним напрямом розвитку України, що відображається в прийнятті відповідних законодавчих актів, розробці програм з розвитку різних видів туризму та раціонального використання рекреаційного потенціалу, збільшенні кількості туристичних потоків і готелів. Однак, таке стрімке зростання туризму наглядно проявляє не лише позитивні, але і негативні наслідки, в перші чергу, для приймаючих територій. Саме вони спонукали світову спільноту до пошуку нової суспільно-економічної теоретичної концепції, яка б могла використовуватися і в сфері туризму. Такою концепцією стала модель сталого розвитку туризму.

Не зважаючи на те, що концепція сталого розвитку набуває популярності в провідних країнах світу, вона на сьогоднішній момент виступає лише орієнтиром розвитку для туризму в Україні. В країні впроваджуються лише елементи екологічного і сільського зеленого туризму.

Задля досягнення мети сталості туризму в Україні необхідна реалізація багатьох заходів,

проте найголовнішими з яких повинні бути заходи з подальшого розвитку екологічного та сільського зеленого туризму, а також формування свідомості населення про відповідальність дій всіх учасників туристичної сфери.

Література

1. Сайт Всесвітньої Туристської організації — Режим доступу до сайту: <http://www.unwto.org>.
2. Сайт Державної служби туризму і курортів — Режим доступу до сайту: www.tourism.gov.ua.
3. Бабарицька В. К., Малиновська О. Ю. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи, сервісне забезпечення тур продукту: Навчальний посібник. — К.: Альтерпрес, 2004. — 288 с.
4. Быстров С. А., Воронцова М. Г. Туризм: макроэкономика и микроэкономика — СПб.: «Издательский дом Герда», 2007. — 464 с.
5. Александрова А. Ю. Международный туризм: Учеб. пособие для вузов. — М.: Аспект Пресс, 2002. — 470 с.
6. Воскресенский В. Ю. Международный туризм: учеб. пособие для студентов — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. - 255 с.
7. Новіков В. С. Инновации в туризме. — М.: ИЦ «Академия», 2007 — 208 с.
8. Гулевська Н. М. Передумови формування стійкого туризму // Вісник СумДУ. Серія економіка». - №2. — 2007. — С. 130 — 135.

9. Сайт Верховної Ради України — Режим доступу до сайту: <http://www.rada.gov.ua>.
10. Сайт Управління культури і туризму — Режим доступу до сайту: www.culture.odessa.gov.ua.
11. Сайт Державної статистичної комісії — Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Каракаш І. І. Про правовий статус Одеси як курортного і туристичного міста — Режим доступу до сайту: <http://www.eco-mir.net/show/437/>

Емельянова Е.С. Проблема развития устойчивого туризма в Украине

Аннотация. В статье обосновано понятие устойчивого туризма, а также анализируется проблема его развития в Украине.

Ключевые слова: массовый туризм, альтернативный туризм, экотуризм, сельский зеленый туризм, устойчивый туризм.

Emel'yanova K.S. Problem of Development of Sustainable Tourism in Ukraine.

Summary. In this article the notion of sustainable tourism is grounded and problems of its development in Ukraine are analyzed.

Keywords: mass tourism, alternative tourism, ecotourism, nature-based rural tourism, sustainable tourism.